

Om
de Keiser Trajan tillagte Breve til Plinius

af

Professor **J. L. Ussing.**

Plinius den Yngres 9 Bøger Breve havde allerede i 31 Aar været trykte, inden det lærde Publicum erfarede, at der endnu existerede en lille Samling Breve fra den samme Forfatter, nemlig hans Breve til Keiser Trajan. Det var Hieronymus Avantius fra Verona, som i Mai 1502 udgav disse og dedicerede dem til Bernardus Bembus. Han fortæller, at en vis Petrus Leander har bragt dem med fra Frankrig, men beklager, at baade Texten er slet og Samlingen ufuldstændig. Han begynder med Nr. 27; alt det Foregaaende var gaaet tabt for ham. Nr. 27 svarer til 41 i den fuldstændige Samling (Keils Udgave), idet nemlig kun Plinius' egne Breve ere talte, men de forefundne Svar fra Trajan ikke have særskildte Numere. De udgivne Breve tælles derfor heller ikke som 81, men kun som 46.

Dette Fund gjorde stor Opsigt, og allerede i Januar næste Aar*) udgav Philippus Beroaldus i Bologna en ny Udgave af Plinius' Breve til Trajan i Forbindelse med hans Panegyricus. Han havde intet Andet end Avantius' Udgave at lægge til Grund, men hans philologiske Dygtighed satte ham i Stand til at foretage en Deel værdifulde Rettelser i Texten. 4 Aar senere udgav Catanæus i Milano en heel Plinius, hvori disse samme Breve vare optagne og aftrykte næsten ganske efter Avantius. Af hans Fortale erfare vi, at adskillige Lærde havde tvivlet, om disse Breve virkelig vare af Plinius. Men han bemærker dertil, at Trajan tiltaler ham med Navnet Secundus, og at Forfatteren i disse Breve til Keiseren omtaler de samme Venner og de samme Livsforhold, som Plinius omtaler i de tidligere bekendte 9 Bøger. Det synes altsaa — forudsat at Catanæus har forstaaet, hvad han bekæmpede — som om Datidens Tvivlere ikke have tænkt sig, at det var et Bedrag, her forelaae, men et virkelig fra Oldtiden overleveret Skrift, der kun ikke kunde være af Plinius. Man forargedes over at han tiltalte Keiseren med Ordet *dominus*, medens han i Panegyriken Cap. 2 havde sagt, at Trajan ikke var *dominus*, men *parens*. Man fandt, at Stilen var mere skjødesløs og simpel (remissior vel durior) end Plinius', hvilket Catanæus mener at kunne forklare deraf, at disse Breve vare skrevne til Trajan, der ikke besad nogen synderlig Dannelse, medens de andre Breve for det Meste vare skrevne til Datidens meest dannede Mænd, en

*) S. Orelli, Index lect. Turic. Oct. 1838, p. 3.

Forklaringsgrund, som det næppe vil være vanskeligt at erstatte med en bedre. Man be-
raabte sig paa Sidonius Apollinaris' Ord (Epist. IX, 1), at Plinius havde efterladt sig 9, og
ikke 10, Bøger Breve; men Catanæus opstiller derimod et andet ydre Vidnesbyrd, nemlig
at baade Orosius, Eusebius og Tertullian kjende Plinius' Brev til Keiseren om de Christne
(X, 96). Vi vide ikke, hvorvidt Tvivlerne have fundet sig overbeviiste ved Catanæus' Mod-
grunde; men vist er det, Tvivlen forstummer, og Aarhundreder gaae hen, inden den dukker
op paa ny.

Den ufuldstændige Bog blev imidlertid fuldstændig. De første 26 (eller, naar Tra-
jans Svar tælles med, 40) Breve komme frem i Aldinerudgaven 1508. Udgiveren har dedi-
ceret sin Bog til Aloysio Mocenigo, en venetiansk Senator, som havde været Gesandt i Paris,
og derfra havde medbragt hiint mærkværdige Plinius-Haandskrift, hvoraf Avantius kun havde
besiddet en ufuldstændig Afskrift. Han havde leveret Aldus dette til Udgivelse; men denne
fandt det meget vanskeligt at læse, og benyttede derfor ikke saa meget Originalhaandskrif-
tet selv, som en Afskrift, Iucundus Veronensis tidligere havde taget deraf i Frankrig.
Om Originalhaandskriftet siger han, at det var skrevet »adeo diversis a nostris characteri-
bus, ut, nisi quis diu assueverit, non queat legere«, og kort efter kalder han det »ita antiquum,
ut putem scriptum Plinii temporibus«. Heri ligger rigtignok en forunderlig Modsigelse, og
Udgiveren viser en stor Udvidenhed i Haandskrifternes Historie; thi paa Plinius' Tid og flere
Aarhundreder efter ham bleve latinske Bøger skrevne med Capitalskrift, og vare altsaa særdeles
lette at læse; naar hiint Plinius-Haandskrift har været vanskeligt at læse, har det ikke været,
fordi det var gammelt, men fordi det var ungt. Haandskriftet er desværre nu for-
svundet, og vi mangle saaledes et vigtigt ydre Vidnesbyrd i Striden om disse Breves Ægt-
hed, og det egentlige Grundlag for deres Kritik. Nu maa Textkritiken støtte sig paa Avantius'
og Aldus' Udgaver.

De følgende Udgaver vare et temmelig mechanisk Optryk af Aldiner-Udgaven; man
lagde ikke engang Mærke til at de to sidste Sætninger i Ep. 3 ikke indeholdt Slutningen af
Brevet, men Trajans Svar. Først Henr. Stephanus (c. 1580) adskilte disse. Han foretog
desværre ogsaa en Omordning af Brevene i denne Bog, idet han først satte de 19 Breve,
hvorpaa der intet Svar forefandtes, under Titelen: Plinii Epistolarum liber decimus ad Traja-
num, og derefter de andre under Titelen: C. Plinii Secundi et Trajani imperatoris epistolæ
amoebeæ. Stephani Udgave blev Udgangspunktet for alle de følgende, og hans vilkaarlige
Orden af Brevene har indtil den nyeste Tid været betragtet som den ægte; endnu Orelli,
der i sine 2 Udgaver af disse Breve (Zürich 1833 og 1838) saa klart har udviklet deres
kritiske Forhold, har bibeholdt Stephanus' Anordning. Der var derved imidlertid gjort aa-
benbart Brud paa Brevenes chronologiske Følge. Gierig, som i Begyndelsen af Aarhundredet
erhvervede sig ikke ubetydelige Fortjenester af denne Forfatters Fortolkning, ønskede
at raade Bod herpaa; men istedetfor at vende tilbage til de ældste Udgaver, meente han,

at hans egen Skarpsindighed var tilstrækkelig til at udfinde den chronologiske Følge, og foretog en fuldstændig Omordning af Brevene. Det lykkedes ham ikke derved at opnaae nogen Sikkerhed; han tilveiebragte kun en stor Forvirring i Citaterne, idet de Lærde nu snart anførte disse Breve efter Stephanus', snart efter Gierigs Orden. Den nyeste Udgiver, Keil; er endelig vendt tilbage til Aldiner-Udgavens Orden, som er den eneste, der har virkelig Auctoritet. Hans Udgave (Leipz. Teubner. 1853) maa fra nu af være Udgangspunctet for Behandlingen af Plinius, og det er meget at beklage, at den større Udgave, han har lovet, og som skulde være ledsaget af en udførligere Commentar, ikke har seet Lyset endnu. Jeg anfører i det Følgende Brevene efter Keils Orden, men tilføier, ligesom han, Numerne i de almindelige Udgaver, hvorimod jeg ikke tager noget Hensyn til Gierigs.

Hvad Brevsamlingen i det Hele angaaer, nærede man, som sagt, i Almindelighed ingen Tvivl om dens Ægthed og overordentlige Værd. Hvis en eller anden Lærd har fundet Anstød ved Noget, saaledes som f. Ex. Gesner ved Brugen af Ordet Dominus (s. hans Commentar til Ep. 2), har han formodentlig, som den samme Lærde, fundet Midler til at berolige sit Sind; thi ingen Tvivl gjøres gjældende, før i Slutningen af forrige Aarhundrede, da Kritiken havde faaet Mod til at nedbryde Alt. Theologen Joh. Sal. Semler udgav 1788 sine »Neue Versuche die Kirchenhistorie der ersten Jahrhunderte mehr aufzuklären,« hvori han fremsatte den Paastand, at Plinius' Brev angaaende de Christne og Trajans Svar (96—97) var uægte. Han veed aabenbart Intet om at Folk, der vare mere stemmeberettigede end han, nogensinde havde tvivlet om hele Bogens Ægthed; han bryder sig overhovedet slet ikke om hele den øvrige Bog, men kun om Ep. 96—97; det er dem, han, som »Kenner und Liebhaber der so erhabenen christlichen Religion« (S. 237) føler sig kaldet til at bekæmpe. Man vil allerede heraf indsee, hvor overfladisk hans Kritik maatte blive. Det er et med en vis Lidenskab skrevet, men meget daarligt Procuratorindlæg, hvor han bestandig gaaer ud fra falske Forudsætninger, hvor han, uden at kunne eller ville sætte sig ind i det virkelige Livs Forhold, hænger sig i en bogstavelig Fortolkning af et eller andet Ord, og til syvende og sidst kommer til at bevise det Modsatte af hvad han vilde. Det lønner sig ikke at gjendrive ham Ord for Ord, men vi ville gjøre opmærksom paa et Par Hovedpunkter. En Hovedfeil i Semlers og Andres Beviisførelse er den *petitio principii*, at Plinius skulde være en særdeles stor og lovkyndig Administrator. »Der grosze, der rechtsverständige Plinius«, hedder det (S. 123 ff.), kunde ikke nære nogen Tvivl om, hvad han skulde gjøre i et saa simpelt Tilfælde; han vilde ikke behøve at spørge Keiseren til Raads; han maatte jo kjende Romerstatens Grundsætninger, om ikke andenstedsfra, saa fra Bacchanalprocessen — Aar 186 f. Chr.! — Naar Plinius skriver: »Cognitionibus de Christianis interfui nunquam; ideo nescio, quid et quatenus aut puniri soleat aut quæri«, bemærker Semler: »Wie konnte es eine Art von Gewohnheit und eingeführte Ordnung geben (soleat), wenn nicht einmal Plinius etwas davon weiss, etc....?« Sagen er den, at Plinius slet ikke var nogen stor Mand.

Han var en fortræffelig Stilist, der havde opnaaet et stort Navn som Taler, en retskaffen og elskværdig Mand, der var yndet af Keiser Trajan; men om en ualmindelig administrativ Dygtighed hos ham foreligger intet Vidnesbyrd, og de Breve, han har efterladt sig, vække ikke nogen Formodning om en saadan. Da derfor Keiseren havde givet ham en anselig Provinds at bestyre, var det naturligt, om han gik til dette Hverv med en vis Ængstelighed og ved ethvert Tilfælde, der forekom ham vanskeligt, spurgte Keiseren til Raads. Det er intet Under, at Plinius, der havde tilbragt sit Liv i Rom og Italien, aldrig havde været tilstede ved Undersøgelser over de Christne, som naturligviis meest maatte være forekomne i Provindserne, og navnlig i de østlige Provindser. Det er naturligt, at han ikke vidste, hvad han skulde gjøre, hvor han som Regent troede sig forpligtet til at gribe ind, og dog ingen Brøde kunde finde, og at han da spurgte om, hvad man *pleiede* at gjøre i saadanne Tilfælde. Men det er overhovedet disse »Cognitiones de Christianis«, som vare Semler en Torn i Øinene. Hans Hovedsætning er denne: (S. 211) »Dass der römische Staat einmal für allemal gar keine Christen als Unterthanen habe dulden wollen, ist ein *Falsum*, das blos von christlichen Schwätzern und unwissenden Leuten herkommt.« Jeg maa tilstaae, jeg veed ikke, at nogen Anden end Semler selv har opstillet denne Sætning i en saadan Skarphed. Den almindelige Anskuelse er dog vel den, at det romerske Herredømme ikke »einmal für allemal« forbød Christendommen, men at det ofte lod den gaae sin Gang, og kun undertiden fik en Angst for denne hemmelighedsfulde Sect og søgte at kvæle den. Ogsaa jeg nærer ingen Tvivl om at Eusebius' og den hele katholske Kirkes Fremstilling af Christenforfølgelserne er overdreven; men det er dog vist, at de Christne vare ilde sete af Romerne. Plinius' Samtidige, Tacitus, kalder dem *per flagitia invisos* (Ann. 15, 44); man troede de Bagvaskelser, der udbredtes om dem, at de slagtede smaa Børn og spiste dem, o. s. v., og man betragtede deres hemmelige Sammenkomster før Daggry med mistænksomme Øine. Det kan lidt hjælpe at sige, at Romerne burde og kunde ikke have været saa uvidende om Sagens sande Sammenhæng, naar vi vide, at de dog vare det; ja ikke blot paa Plinius' og Suetonius' Tid, men endnu hundrede Aar senere, paa Tertullians Tid, kjendte Hedningerne saa lidt til de Christne, at de pleiede at kalde dem Chrestiani, og antog en vis Chrestus for Sectens Stifter. — Havde Semler foruden sin Kundskab til den christelige Religion ogsaa havt tilbørlig Kundskab til den classiske Oldtid, vilde han ikke have beskyldt Plinius for at henrette de Christne, naar der kun staaer: *duci jussi*, d. e. jeg lod kaste i Fængsel; for saa vidt som Fængslingen blev efterfulgt af en virkelig Straf, har denne udentvivl kun været *Damnatio in metalla*. Han vilde ikke have paastaet, at Plinius meget godt kunde have straffet de romerske Borgere selv, og ikke behøvede at sende dem til Rom. Han vilde ikke undre sig over at Plinius forlanger Tilbedelse af Trajans Billede ved Siden af Gudernes, og endnu mindre vilde han have undret sig over at Plinius holder pinnligt Forhør over et Par Slavinder for at faae Sandheden at vide. Nutildags kan

man sige, at man sætter mere Lid til en fri Mands Æresord, end til en Tilstaaelse, der af-
 tvinges en Slave ved Piinsler; men det er bekjendt nok, at Romerne sagde det Modsatte.
 S. mener, det hele Forhør havde været overflødig, naar de Christne blot havde viist Plinius
 Peters 1ste eller 2det Brev; som om det var deres Lære, man vilde kjende; nei, man vilde
 vide, om de virkelig spiste Børn, og om de nærede statsfarlige Planer, eller rettere, man
 vilde, at de skulde holde op med deres mistænkelige Sammenkomster. S. undrer sig over
 at Plinius kan spørge, om en Christen, der erklærer, at han fortryder sin Vildfarelse og
 aflægger den nye Religion, skal være ganske fri for Straf, da det dog ved alle de Christen-
 forfølgelser, der omtales fra Tertullian af, er en bestemt Grundsætning, at der intet Andet
 forlanges, end at den Christne skal afsvørge sin Tro; men han seer ikke, at netop dette
 er et Vidnesbyrd om at Brevet ikke tilhører en senere Tid og en christelig Forfatter, som
 vidste vel Besked med disse Christenforhør. Han undrer sig over at Plinius faaer den
 Kundskab ud af Forhøret, at de Christne i deres Sammenkomster før Daggy »carmen Chri-
 sto quasi deo dicere invicem«; men han seer ikke, at netop dette viser, at Forfatteren ikke
 er en Christen; en Christen havde naturligviis givet en rigtigere Fremstilling af deres Mor-
 genandagt og dens Indhold, og vilde overhovedet ikke have kunnet undlade at give en
 endnu langt gunstigere Fremstilling af den nye Religion, end Plinius gjør. Jeg for min
 Deel holder mig for overbeviist om, at Ingen, der med tilstrækkelig Kundskab til Oldtiden og
 uden forudfattet Mening læser Plinius' 96de Brev, i dets Indhold vil finde noget Anstød eller
 nogen Grund til at tvivle om, at Plinius er Forfatteren.*)

Semlers Afhanling blev anmeldt af Corrodi i »Beiträge zur Beförderung des vernüf-
 tigen Denkens in der Religion,« XIII (1790). Han tiltræder Semlers Mening, at Brevet er
 uægte; men er dog saa beskeden at tilføie, at han ikke kan ansee Sagen for afgjort. Han
 indseer vel, at det ikke let er tænkeligt, som S. mener, at dette Brev skulde være forfattet
 af en Christen allerede før Tertullians Tid, i den Hensigt ved et opdigtet Rescript af Trajan
 at fremkalde en mildere Behandling af de Christne; men han antager, hvad der er ulige rime-
 ligere, at det er forfattet efter Tertullian, en ørkesløs Opdigtelse, uden nogen praktisk Hensigt.

Denne Forestilling blev optaget og videre udført af Dr. Julius Held i hans Prolego-
 mena ad librum epistolarum, quas mutuo sibi scripsisse Plinium iuniorem et Traianum Cæsa-
 rem viri docti credunt (1835). Han har stillet sig paa et mere videnskabeligt Standpunct,
 idet han ikke indskrænker sin Betragtning til det 96de Brev alene, men behandler hele Bo-
 gen, der aabenbart har den samme kritiske Beskaffenhed. Ved Siden af en Deel intetsigende
 Indvendinger har han ogsaa gjort opmærksom paa Adskilligt, som med Rette maa vække

*) Den Selvmodsigelse, som Held p. 21, mener at finde imellem § 6 »ante plures annos« og § 7 »post-
 edictum meum«, beroer paa en Misforstaaelse, hvorved Ting sammenblandes, der Intet have med hin-
 anden at gjøre.

Anstød; men han har næppe uddraget en rigtig Slutning deraf, naar han erklærer hele Bogen for uægte. Jeg haaber at kunne vise, at hans Indvendinger, for saa vidt som de angaa hele Bogen, ikke holde Stik, og at Alt, hvad der vækker grundet Mistanke, findes i de Trajan tillagte Svar, at altsaa ikke Plinius' Breve, men vel Trajans Rescripter ere uægte.

Ogsaa Held gaar ud fra den Forestilling, at Plinius er bleven sendt til Bithynien, fordi Trajan tiltroede ham en særegen administrativ Dygtighed. Jeg har allerede gjort opmærksom paa at det Indtryk, vi faae af denne Frf. igjennem hans egne Breve, ikke bestyrker denne Forudsætning. Den støtter sig kun paa disse Trajans Rescripter, hvis Uægtighed jeg haaber, Læseren snart vil indrømme, navnlig Ep. 18 (29): »Provinciales, credo, prospectum sibi a me intellegent; nam et tu dabis operam, ut manifestum sit illis electum te esse, qui ad eosdem meo loco mittereres« (som om ikke enhver keiserlig Legat blev sendt »Cæsaris loco«); Ep. 32 (41): »Meminerimus, idcirco te in istam provinciam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuerint«; Ep. 117 (118): ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis istius provinciæ moribus ipse moderareris (sic!) et ea constitueres, quæ ad perpetuam ejus provinciæ quietem essent profutura.» Men medens vi saaledes synes at sætte Plinius lavere end vore Forgængere have gjort, maae vi dog paa det Bestemteste tage ham i Forsvar imod den Beskyldning, der pleier at gjøres imod ham, at han skulde have viist en *utilbørlig* Ængstelighed, og idelig uleiligt Keiseren med *unødvendige* Spørgsmaal. Vi ville prøve de Exempler herpaa, der anføres hos Held p. 13 ff.

Først nævnes Ep. 21 (32). Men her er slet ingen Forespørgsel; Plinius indberetter kun til Keiseren, at han havde overbragt Kystpolitimesteren, Gabius Bassus, den keiserlige Ordre, hvorefter det Antal Soldater, han havde til sin Raadighed, skulde indskrænkes; denne havde svaret, at det var ham umuligt at nøies med det Antal, man vilde give ham, og at han vilde indgive en Forestilling til Keiseren desangaaende; hvorfor Plinius foreløbig havde ladet ham beholde den Assistance, han havde. — Jeg seer intet Forunderligt hverken i Plinius' Opførsel eller i at han indberetter den til Keiseren; men derimod vel i det Svar, man har tilføiet (22 (33)).

I Ep. 81 (85) fortæller Plinius, at en vis Dio Cocceianus i Prusa, som det synes dels for sine egne, dels for Communens Midler, havde besørget Opførelsen af et Gymnasium eller et andet lignende offentligt Anlæg. Da han vilde aflevere dette, havde man mødt ham med en Anklage, hvori man blandt Andet havde lagt ham til Last, at hans Kone og Søn vare begravne i dette samme Anlæg, hvori Keiserens Statue ogsaa befandt sig. Ved Begravelserne var Stedet blevet besmittet og ureent; det maatte synes en formastelig Handling at opstille Keiserens hellige Statue paa et saadant Sted, og under de allerfleste af de tidligere Keisere, var Dio øieblikkelig bleven dømt for Majestætsforbrydelse. Plinius har imidlertid havt Medlidenhed med den stakkels Mand, der udentvivl aldrig havde ahnet, at han begik en saadan Forbrydelse. Han fandt en formildende Omstændighed deri, at Keiserens

Statue stod i Bibliotheket, medens Gravene befandt sig i en derfra adskilt, med Søilegange omgiven Plads. Han indberetter nu Sagen til Keiseren og sender ham en af Dio skreven Forestilling, for at han, ifald han troede, Rigets Majestæt tillod det, kunde lade Naade gaae for Ret. — Jeg finder i Alt dette Intet, der enten er besynderligt, eller Plinius eller Trajan uværdigt; men derimod finder jeg det meget sælsomt, at Trajan (Ep. 82), i Stedet for at give et reent og tydeligt Svar, giver Plinius en Næse for hans Forespørgsel og befaler, hvad der aldrig havde været Spørgsmaal om, at Dios Regnskab skulde grundig undersøges, »saasom baade Communens Tarv kræver det, og Dio selv hverken vægrer sig eller bør vægre sig derved« (!).

I Ep. 39 (48) melder Plinius, at man bygger daarligt i Bithynien. Et Theater i Nicæa var næsten færdigt, men saa sank Murene og sloge Revner; i et Gymnasium sammesteds befrygtede man lignende Ulemper, og den hele Indretning var lidet hensigtsmæssig. I Claudiopolis opførtes en ny Badeanstalt, som Plinius ogsaa fandt meget uheldig, Noget, som ærgrede ham dobbelt, da de dertil anvendte Penge hidrørte fra nogle Gebyhrer, Trajan havde ladet tilfalde Communen, og altsaa paa en Maade skyldtes Trajan selv. Plinius beder derfor Keiseren, at han vil sende en dygtig Architect til Bithynien for at bringe Orden i alt dette. Enhver fornuftig Mand havde i Plinius' Sted vist gjort det Samme. Det er bekjendt, at Trajan, som næsten alle dygtige romerske Keisere, satte en stor Ære i at opføre pragtfulde og uforgængelige Bygninger, og Plinius handlede her aldeles i hans Aand. Men den, der har forfattet Svaret i Trajans Navn (Ep. 40), lader ham ogsaa her give Plinius en Næse. »Hvad der skal gjøres med Theatret,« skriver han, »kan Du bedst dømme paa Stedet selv.« Plinius har virkelig heller ikke i mindste Maade spurgt Trajan derom. Dernæst holder Keiseren Plinius en Forelæsning over Grækernes Forkjærlighed for Gymnasier: »Gymnasiis indulgent Græculi etc.« Endelig, istedetfor at sende ham en Architect, svarer han: »Architecti tibi deesse non possunt; nulla provincia est, quæ non peritos et ingeniosos homines habeat...« Og Held finder, at Keiseren har Ret i at undre sig over Plinius' Brev!

I Ep. 37 (46) fortæller Plinius om et Vandledningsarbejde ved Nikomedia, der ogsaa syntes at maatte mislykkes. Han meente selv at have fundet en Kilde, der var mere tjenlig til Udgangspunkt, men beder først og fremmest Keiseren om at sende ham en dygtig Vandbygmester. Held vilde næppe have undret sig over dette Brev, hvis ikke den fingerede Trajan i Stedet for at sende Vandbygmesteren, havde foreholdt Plinius — ledsagende sit Tilhold med en droi Ed, — at han skal anstille streng Undersøgelse om, hvem der er Skyld i at hiint første Arbejde mislykkedes, hvortil han ikke kan tænke sig nogen anden Grund end Uredelighed. Men er det Brevet eller Svaret, man skal undre sig over?

I Ep. 19 (30) skriver Plinius, at det er Skik i Bithynien, at Fængslerne bevogtes ikke af Soldater, men af offentlige Slaver. Han ansaae denne Bevogtning for utilstrækkelig, men vovede ikke uden Keiserens Samtykke at ombytte den med militair Vagt; midlertidig

havde han forstærket Slavevagterne med nogle faa Soldater, men han undlod ikke at gjøre opmærksom paa det Mislige i en saadan blandet Vagt. Jeg begriber ikke, at Nogen kan undre sig over dette Brev. Det samme er Tilfældet med Ep. 27 (36).

I Ep. 29 (38) melder Plinius, at der ved en Udskrivning havde indsneget sig to Slaver iblandt Rekruterne. Saadanne skulde vel egentlig straffes paa Livet, men Plinius har opsat Straffen for at spørge Keiseren først, »ut conditorem disciplinæ militaris et formatorem.« Han anfører som en formildende Omstændighed, at de vel havde affagt Eden, men endnu ikke vare indskrevne i nogen bestemt Afdeling, og altsaa ikke havde gjort virkelig Krigstjeneste; Forbrydelsen kunde synes ikke at være fuldbyrdet. — Hos en Mand med Plinius' Karakter undrer det mig ikke at finde en saadan Tilbøielighed til Mildhed; men det Keiseren tillagte Svar er det besynderligste, man kan tænke sig. Han siger ikke, hvilken Straf de to Forbrydere skulde have; derimod siger han: »Det kommer an paa, om de have fremstillet sig frivillig, eller de ere udvalgte (lecti), eller stillede i Stedet for Andre«. Det sidste Tilfælde kunde Keiseren fornuftigviis ikke forudsætte, da det, hvis det overhovedet var muligt, vilde gjøre Sagen til en ganske anden og kaste Ansvarret fra Slaverne over paa deres Herrer. Adskillelsen mellem de to første Tilfælde er meningsløs; ved *lecti* synes Forfatteren at have tænkt paa en Presning, som den fandtes i Middelalderen; men her falder jo enhver Tanke om Tvang bort, da Slaverne kun behøvede at gjøre opmærksom paa deres Stand for at gjøre deres Udskrivning umulig; der kan altsaa kun være Tale om en frivillig Fremstilling. I dette Tilfælde, bemærker den fingerede Trajan, skulde de straffes, saafremt de havde vidst, at de vare Slaver. Atter her gjælder det, at det ikke kunde falde Keiseren ind at tænke sig en saadan Uvidenhed om deres retslige Kaar; hvis en saadan overhovedet var mulig, maatte den naturligviis strax udelukke enhver Tanke om Straf, og Plinius kunde ikke falde paa at ansøge om Benaadning. Alt dette forekommer mig soleklart; men Held finder ogsaa her Plinius' Brev urimeligt, »saasom Keiseren seer sig nødt til at lære ham, hvorledes saadanne Sager skulle behandles«.

Det sidste Exempel, Held anfører, Ep. 47 (56), behøver næppe nogen nærmere Drøftelse, da han selv synes at lægge mindre Vægt derpaa. Jeg haaber, Enhver vil indrømme, at der i det hidtil Anførte ikke er mindste Hjemmel for den Paa-stand, at Frf. til disse Breve skulde være saa uvidende og taabelig, at det ikke kunde være Plinius. Ligesaaledes forholder det sig med hans Paastand (p. 16), at Frf. ved Siden af en krybende Underdanighed for Keiseren undertiden skulde vise en paafaldende Ubeskedenhed, navnlig i Brevene 4 (3) og 12 (7), og med hans Paastand, at der skulde finde en Modsigelse Sted imellem Ep. 3 (20) og II, 11. Man læse Brevene igjennem og dømme selv.

Derimod kan jeg aldeles underskrive, hvad han bemærker om nogle af Svarene. I Ep. 72 (77) spørger Plinius Keiseren, om en Bestemmelse i et Senatsdecret, der egentlig kun angik Senatets Provindser, ogsaa skulde have Gyldighed for de keiserlige. Svaret lyder

»Naar Du sender mig Senatsdecretet, skal jeg sige Dig Besked.« Altsaa, Keiseren kunde ikke faae Senatsdecretet i Rom, men maatte skrive til Bithynien derom! En Forkeerthed, der er saa meget mere ubegribelig, som Plinius i et af de nærmest foregaaende Breve 65 (71), efter at have anført nogle keiserlige Rescripter, man havde forelagt ham, ender saaledes: »*quas ideo tibi non misi, quia et parum emendata et quaedam non certæ fidei videbantur, et quia vera et emendata in scriniis tuis esse credebam*«. — I Ep. 75 (79) melder Plinius, at en Mand har testamenteret sin Formue til Stæderne Heraclea og Tios, og indsat Plinius, som Keiserens Statholder, til Executor testamenti, saa at han skulde afgjøre, om Pengene skulde anvendes til Opførelse af Bygninger eller til Indstiftelse af Skuespil til Ære for Trajan. Plinius spørger Trajan, hvilken af Delene han helst ønsker. Men den fingerede Keiser svarer slet ikke derpaa; han siger, det maa Plinius selv afgjøre »*secundum loci cuiusque conditionem*«!

I Ep. 15 (26) melder Plinius Keiseren, at han efter en Seilads udenom Peloponnes er ankommen til Ephesos, og derfra agter at fortsætte Reisen til Bithynien dels til Vogns, dels paa Kystfartøier. Man skulde synes, at der intet Svar behøvedes paa dette; men der svares ikke destomindre: »Du har gjort Ret i at underrette mig om Din Reise, og det er meget fornuftigt, at Du undertiden vil bruge Vogne, undertiden Skibe efter Stedernes Beskaffenhed.« Held bemærker med Rette, at det Eneste, der skulde undskylde et saadant Svar, eller endog gjøre det muligt, var, at det kunde naae Plinius endnu, medens han var i Ephesos; men dette er jo en Umulighed. — Endnu værre er imidlertid Svaret paa det følgende Brev, Ep. 17 (28). Afskriveren har her ved en Feiltagelse slaaet 2 Breve sammen til eet; først Keil har seet det, og skilt dem ad. Den, der har forfattet Svaret (18), har heller ingen Ahnelse havt derom, men givet eet Svar paa begge Brevene. I det første havde Plinius fortalt, at han havde lidt meget af Feber, medens han kjørte fra Ephesos til Pergamon. Keiseren svarer med Ord, som fortjene at anføres i Originalsproget: »*Cuperem, sine querella corpusculi tui et tuorum pervenire in Bithyniam potuisses etc.*« Vil han haane eller spotte ham, siden han taler om »hans Stakkels Legemes Klynkerie?« Og hvilken Fugl har fortalt ham, at Plinius' Familie (tuorum) ogsaa har havt Feber? Plinius selv skriver Intet derom. — I det andet Brev skriver Plinius, at han ved at gjenemgaae Prusensernes Regnskaber havde faaet grundet Formodning om at Bygningsentreprenuerne havde ladet sig betale for meget mere Arbeide, end der virkelig var udført, og spørger derfor Trajan, om han ikke kan sende ham en paalidelig Maaler (mensor) fra Rom, for at undersøge Sagen. Men Keiseren giver et lignende Svar, som angaaende Architekterne (Ep. 37 og 40, ovfr. S. 9): »*Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ aut in proximo fiunt, sufficienter habeo; sed in omni provincia inveniuntur, quibus credi possit, et ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.*« Hvorledes skal han bære sig ad med denne *Excussio*? Skal han foretage Huusundersøgelser? Det var næppe nødvendigt. Naar han blot bekjendtgjorde

at han behøvede Landmaalere, vilde der vist melde sig nok; derom tvivlede Plinius ikke; men han havde ingen Tillid til de bithyniske Landmaalere; dette synes Rescriptets Frf. ikke at have forstaaet.

Ogsaa ved Rescripterne 28 (37) og 48 (57) har Held p. 18 med Rette gjort opmærksom paa Urimelighederne; men han kunde have gjort det samme ved mangfoldige andre, eller snarere ved dem alle. I Ep. 45 (54) spørger Plinius, om et Diplom, d. e. en Tilladelse til at kræve fri Befordring, bør respecteres ud over den Dag, da det udløber, eller ikke. Keiseren svarer, at dette ikke bør skee, men derfor betragter han det ogsaa som en af sine første Pligter at sende nye Diplomer omkring i alle Provindser, inden man savner dem. — Jeg veed ikke, om jeg meest skal undre mig over at Keiseren skriver, som om han var Chef for Befordringscontoiret, eller over den mærkværdige Alvidenhed, der sætter ham i Stand til fra Rom af at vide, hvor alle de Personer ere, som have Lov til at reise med fri Befordring, og om de fremdeles behøvede denne, eller over hans mageløse Forekommenhed at sende dem Diplomer, inden de yttre, at de ønske dem.

I Ep. 56 (64) spørger Plinius, hvad han skal gjøre ved nogle Personer, der vare forviste af de tidligere Statholdere, men endnu opholdt sig i Provindsen. Nogle, som vare forviste af Servilius Calvus, beraabte sig paa et Edict af den samme Mand, som ophævede Forviisningsdommen. »Angaaende dem« siger Keiseren, »skal jeg skrive Dig til, naar jeg faaer Calvus spurgt om Grunden dertil.« Hvorfor svarer han, inden han kan give nogen Besked? Stod det ikke i Keiserens Magt at faae de fornødne Oplysninger, saasart han ønskede? En Anden, skriver Plinius, var forviist af den berygtede Julius Bassus, hvis hele Virksomhed Senatet havde kjendt ugyldig og hvis Domme det havde tilladt de Domfældte i Løbet af 2 Aar at indanke paa ny. Dette havde Vedkommende ikke gjort, men gik uden Videre omkring i Provindsen; Plinius spørger, om han ikke i denne Anledning skal have en Skærpelse i Straffen. Trajan er af samme Mening, og finder paa noget ganske Nyt; Synderen skal sendes i Lænker til Præfecti prætorio i Rom. Forfatteren veed ikke, at disse Intet have med Provindsboerne at gjøre.

I Ep. 41 (50) skriver Plinius, at der i Byen Nikomedias Omraade fandtes en Sø, formodentlig Sophon, ved hvis Bredder der var fortrinlige Marmorbrud, og at det syntes særdeles hensigtsmæssigt, om man ved en Kanal kunde sætte den i Forbindelse med en Flod, som faldt ud i Propontis. Han beder Keiseren om at sende ham en dygtig Nivelleur for at undersøge, om og hvorledes dette kunde gjøres. Her har Rescripternes Forf. ikke efter sin Sædvane kunnet afslaae Plinius' Begjæring; thi han saae af et følgende Brev, at den var bleven bevilget, idet Keiseren havde henviist Plinius til Calpurnius Macer, der havde en militair Commando, formodentlig i Mæsien (Ep. 77 og 43); Ep. 61 (69) Slutn.: »Ego interim Calpurnio Macro auctore te scripsi, ut libratores quam maxime idoneum mitteret.» Rescripternes Frf. tager derimod atter Munden for fuld; i Ep. 42 (51) skriver han ikke blot:

»Poteris a Calpurnio Macro petere libratores«, men tilføier ogsaa: »et ego hinc aliquem tibi peritum ejusmodi operum mittam.« Een af Delene synes at kunne være nok. Paa Plinius' anden Skrivelse angaaende denne Sag (Ep. 61) behøvedes intet Svar; men vi faae et alligevel, Ep. 62 (70): »Jeg tænker nok, at Calpurnius Macer vil sende Dig en Nivelleur« (Calpurnium Macrum credo facturum, ut te libratores instruat). Stakkels Trajan! hvorledes kan Du styre Romeriget, naar Du maa sige om Dine egne Befalinger, at Du tænker nok, Dine Embedsmænd ville adlyde dem? Men for det Tilfælde, at han skulde tage fejl i denne Mening, henviser han Plinius til at hjælpe sig selv: »neque provinciae istae his artificibus carent«. Han glemmer, at han i sit første Svar havde lovet at sende En fra Rom.

I Ep. 65 spørger Plinius Keiseren »de conditione et alimentis eorum, quos vocant *θρεπτοὺς*«, saasom der ikke fandtes nogen almindelig Bestemmelse for hele Riget desangaaende, men kun særskilte Rescripter til nogle enkelte Provindser, hvoriblandt Bithynien ikke var. Her tales om udsatte Børn, som ere bleve optagne og opfostrede af en Fremmed, men senere gjenkjendes af Forældrene, der nu ønske at faae dem tilbage. De gamle Romere, der ikke betragtede Børneudsættelse som en Forbrydelse, men f. Ex. fandt det meget rimeligt, at en Mand paa Grund af Fattigdom udsatte sit Barn, men, naar han siden blev velhavende, ønskede at faae det igjen, hvis det var at finde, gjorde i denne Henseende i Almindelighed ikke Fosterfaderens Eiendomsret gjældende, men tillode den virkelige Fader at faae sit Barn tilbage imod at betale Fosterløn; s. Seneca Controv. 26, Overskriften: »Expositum qui agnoverit, solutis alimentis recipiat«. Først efter Christendommens Indførelse bestemte Keiserne, at den, der med Villie og Vidende udsætter sit Barn, mister ethvert Krav paa at faae det igjen. Men Frf. af Rescr. 66 (72) synes at antage, at allerede Domitian havde bestemt noget Saadant; men siden Bithynien ikke var iblandt de Provindser, hans Rescripter omtaler*), mener han, at man her ikke burde nægte Forældrene at faae deres Børn igjen, og det endog uden at betale Fosterløn (nec adsertionem denegandam iis, qui ex ejusmodi causa in libertatem vindicabuntur, nec ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum), en Resolution, hvis Uretfærdighed og Urimelighed, for ikke at sige Umulighed, vil være Enhver indlysende.

Det samme Rescript har ogsaa en anden Eiendommelighed, som er værd at lægge Mærke til. Plinius spørger, hvorledes han skal forholde sig med Hensyn til de saakaldte *θρεπτοί*. Trajan kan ikke bekvemme sig til at bruge dette fremmede Ord, som Datidens største latinske Stilist havde troet at maatte bibeholde; han sætter en vidtløftig Omskrivning og Forklaring i Stedet: »ii, qui liberi nati expositi, deinde sublati a quibusdam (sic!) et in servitute educati sunt.« Det er klart, han skriver ikke for Plinius, som dog selv maatte kjende Betydningen af det græske Ord, han havde brugt, men for det 15de Aarhun-

*) Der bør læses med Ald.: sed inter eas provincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia.

dredes Læsere. Og dette er ikke den eneste Gang, at den saakaldte Trajan troer at burde oversætte og forklare de græske Ord, som Plinius bruger. I Ep. 108 (109) har denne brugt Ordet *πρωτοπραξία*; Rescriptet derimod sætter »Privilegium, quo ceteris creditoribus antepnantur».

I det sidstnævnte Brev beretter Plinius, at de tidligere Statholdere i Bithynien og Pontus for det Meste havde pleiet at tilstaae Communerne første Prioritet for deres Fordringer i et Bo; men for at have en bestemt Regel at gaae efter, udbeder han sig et keiserligt Rescript desangaaende. Det fingerede Rescript, 109 (110), giver imidlertid ingen saadan fast Regel; det siger kun, at han skal følge, hvad der er Lov i enhver enkelt Stat (ex lege cuiusque animadvertendum (sic!) est); men Ulykken var jo netop, at der ingen saadanne Lovbestemmelser fandtes. — Det Samme er Tilfældet med Ep. 112 (113), hvor Plinius skriver, at efter Pompejus' Lov de, der valgtes til Senatorer i Stæderne, intet Indskrivningsgebyr havde betalt; Trajan havde tilladt en Forøgelse af Senatorernes Antal, imod at de nye Senatorer udredte et betydeligt Indskrivningsbyyr; senere havde en af Statholderne i nogle Stæder ogsaa forlangt et saadant af dem, der optoges efter de gamle Regler; Plinius spørger nu Keiseren om, hvad der skal gjælde som Regel for Fremtiden. Den fingerede Trajan svarer imidlertid, at han ikke kan give nogen saadan almindelig Bestemmelse; men anseer det for det Sikreste at følge enhver enkelt Stats Lov!! Desuden taler Rescriptet om dem, »qui inviti fiunt decuriones«. Frf. har hørt Noget om, at i den senere Keisertid Senatorværdigheden var en betydelig pecuniær Byrde, som Folk ofte maatte tvinges til at paatage sig, men han har ikke lagt Mærke til, at Forholdet paa Trajans Tid er ganske det modsatte, idet det betragtes som en særegen keiserlig Naade, naar Nogen optages udenfor de gamle Regler, og denne Ære betales med en betydelig Indskrivningssum.

Trajan havde forbudt Communerne at give Gaver til enkelte Mænd. I Ep. 110 (111) fortæller Plinius, at en vis Julius Piso er bleven anklaget for at have modtaget 40,000 Denarier af Raadet og Folket i Amisus; men det var 20 Aar, siden han havde modtaget dem; Plinius spørger derfor Keiseren, om hans Forbud skulde have tilbagevirkende Kraft. Svarets Frf. lader sig imidlertid ikke nøie med at sige, at det ikke skulde have tilbagevirkende Kraft, men tilføier: »quidquid ergo ex hac causa (sic!) actum ante viginti annos erit, omittamus«. Hvilken forunderlig keitet Anvendelse af de 20 Aar i Plinius' Brev! Og hvilken urimelig Resolution! Skulde Forordningen overhovedet have tilbagevirkende Kraft, hvad Grund var der saa til at standse ved de 20 Aar? Endelig mangler den uundværlige Bestemmelse om, hvorfra de 20 Aar skulle regnes.

I Ep. 77 (81) beder Plinius Keiseren om at sende Staden Iuliopolis en Centurion til Beskyttelse, ligesom han havde gjort ved Byzants. Svaret lyder, at dette ikke kan bevilges, da ellers altfor Mange vilde komme med lignende Anmodninger; Keiseren stoler paa at Plinius selv vil kunne forsvare Staden mod Overlast. Dette lød sig endda høre; men

saa tilføies: »Si qui autem contra disciplinam meam se gesserint, statim coerceantur; aut si plus admiserint, quam ut in re præsentis satis puniantur, si milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderit, notum facies, aut si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.« Det er for det Første en eiendommelig Betegnelse for Røverbander: »si qui contra disciplinam meam se gesserint.« Dernæst fatter jeg ikke, hvorledes Saadanne kunne forsees sig haardere end at de kunne henrettes paa Stedet; thi dette er jo den naturlige Forklaring af *in re præsentis puniri*. Frf. synes at have meent, at Plinius kun var i Besiddelse af en meget indskrænket Straffemyndighed, saa at han ikke kunde straffe Nogen paa Livet; i saa Tilfælde skal han derfor blot indberette Sagen, hvis Forbryderne ere Soldater, til deres Legat, i modsat Fald til Keiseren; men der staaer ikke »i modsat Fald«, der staaer: »hvis de skulle reise til Byen«. Hvilken udtømmende Modsætning, *si milites erunt* og *si in urbem versus venturi erunt!**) I Begyndelsen af Rescriptet er der fremdeles den Besynderlighed, at det, Plinius har betegnet som en ny Foranstaltning af Trajan, her kaldes *consuetudo præcedentium temporum*.

Endnu et Par Exempler, hvor Brevene ere misforstaaede i de tilføjede Svar. I Ep. 90 (91) udbeder Plinius sig Keiserens Tilladelse til at opføre en Vandledning ved Sinope, og siger, han har Pengene liggende til den. Svarets Frf. har ikke forstaaet dette Sidste, men tillader Opførelsen af Vandledningen, naar Sinopenserne blot selv kunne evne det (si modo et (sic!) viribus suis assequi potest). — I Ep. 47 melder Plinius, at Beboerne af Staden Apamea, da han vilde eftersee deres Regnskaber, havde gjort Indvendinger derimod, ikke fordi de havde noget imod at *han* eftersaae dem, men fordi Sligt ikke var skeet før, og de meente at have et Privilegium, som fritog dem derfor. Han sender Keiseren Apameernes Forestilling desangaaende, og udbeder sig hans Resolution. Svaret, som vi helst paa Grund af dets Barbarismer ville anføre fuldstændigt med Originalens Ord, lyder saaledes: »Libellus Apameorum, quem epistolæ tuæ iunxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi, qualia essent, propter quæ videri volunt eos, qui pro consulibus hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectione rationum suarum, cum ipsi, ut eas inspiceres, non recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum, ut iam nunc sciant, hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate salvis, quæ habent, privilegiis esse facturum.« Frf. har ikke forstaaet, at det netop var den romerske Statholders Revision af deres Regnskaber, de meente at burde fritages for, men vil belønne dem for deres Retskaffenhed — det burde hedde, for deres artige Talemaade — ved at sige, at denne Revision skeer efter hans Ønske og ikke skal skade

*) Ligesaa meningsløs er Begyndelsen til Ep. 9: »Et multas et omnes publicas causas petendi commatus reddidisti.« De Grunde, Plinius anfører i sit Brev, ere for Størstedelen reent private. Keil tilføier derfor dette Ord, og skriver »Et *privatas* multas et omnes publicas,« hvorved det Meningsløse er blevet endnu tydeligere. Jeg har tidligere tænkt mig, at man kunde rette: »Et multas et publicas;« men man bør ikke rette paa dette Makværk eller berøve det noget af Kjendemærkerne paa dets Uæghed.

deres andre Privilegier, som der slet ikke har været Tale om. Men det Besynderligste af det Hele er dog Begyndelsen, hvor Keiseren skriver, at Apameernes Forestilling har fritaget ham for den Nødvendighed at gjette sig til, paa hvilke Grunde de støtte deres Paastand! dog nei, der staaer ikke at gjette sig til, men at overveie, *perpendendi!* — I Ep. 68 (73) melder Plinius, at Nogle af hans Undergivne havde begjært Tilladelse til at flytte deres Familiebegrovelser, som vare blevne beskadigede af forskjellige Aarsager, saasom ved en Flods Oversvømmelser. Da Saadant i Rom laae under Pontifex-Collegiet, mener Plinius ikke at kunne afgjøre det uden at henvende sig til Keiseren som Pontifex maximus. Han siger tydelig, at Pontifex-Collegiet Intet havde at gjøre med saadanne Anliggender i Provindserne, men vel Keiseren som Pontifex maximus. Svarets Frf. har imidlertid ikke forstaaet dette. Han lader Trajan svare: »Det er haardt at paalægge Provindsboerne at henvende sig til Pontifexcollegiet i saadanne Sager.« Forøvrigt svarer han, efter sin Sædvane, hverken Ja eller Nei, men siger, at Plinius maa give eller nægte Tilladelsen efter Omstændighederne. Dog — det er ikke ved Exempler, at disse Rescriptors Uægthed skal bevises. De bære alle det samme Præg, og der findes ikke eet, som kan antages at have Keiser Trajan til Forfatter.

Held (p. 7 ff.) paastaaer, at en saa hyppig Brevvexling efter Datidens Samfærdselsforholde maatte være en Umulighed. Han gjør opmærksom paa, at en Reise fra Bithynien til Rom maatte medtage flere Uger, og spørger nu, hvorledes det er muligt, at Plinius kunde have skrevet 55 Breve og faaet 45 Svar i Løbet af 18 Maaneder. Dette var ganske vist umuligt, hvis Plinius aldrig havde skrevet noget Brev, før han havde faaet Svar paa det foregaaende; men hvad skulde være til Hinder for at Statholderen afsendte et nyt Brev faa Dage, ja endog faa Timer efter det foregaaende, hvis han fandt det nødvendigt? I Brevene 17 a—b og 63—64 have vi netop Exempler paa Skrivelser, der synes afsendte saa kort efter hinanden, at Plinius maaskee ei engang bestemt kunde beregne, hvilken af dem der vilde ankomme først til Rom. Den hyppige Brevvexling bør ikke undre os, da vi vide, at det var en af Trajans største Fortjenester af Riget, at han indførte et keiserligt Postvæsen (s. Aurel. Victor). Derimod har man med Rette gjort opmærksom paa, at Bithynien er en enkelt, og langt fra ikke den vigtigste Provinds i det romerske Rige, og at hvis Keiseren skulde underholde lignende Brevvexlinger, som den foreliggende, med alle sine Statholdere, maatte han drukne i Cancelliforretninger.*) For at forklare dette Særsyn har man derfor henviist til det Særegne i Forholdene; men vi have ovfr. seet, at dette Særegne ikke synes at have været tilstede; Brevene føre os ind i en meget stor Detail, men ikke i særlig forkvalede Forhold. Lad os nu nærmere betragte, hvori det Paafaldende ligger. Det ligger ikke i at

*) Holm, De græske Undersaatters politiske Stilling under de romerske Keisere indtil Caracalla. S. 73.

Statholderen i Løbet af 1½ Aar kunde indsende 55 Indberetninger og Forespørgsler til Keiseren; det ligger heller ikke i Svarenes Mængde, men i deres Beskaffenhed. Det ligger i at vi ikke blot faae Svar paa Forespørgslerne, men ogsaa paa de simple Indberetninger, som der ikke er nogen tænkelig Grund til at svare paa. Naar Plinius melder sin keiserlige Ven, hvorledes hans Reise er forløben (15), eller at han er ankommen til Bithynien (17 a), naar Statholderen indberetter, at han har gjort de sædvanlige Bønner og Løfter for Keiserens Vel ved Aarets Begyndelse (35 og 100), paa hans Regjeringstiltrædelsesdag, d. 27de Jan. (52 og 102), eller paa hans Fødselsdag, d. 18de Sept. (88), qvitterer Keiseren allernaadigst for Modtagelsen af disse Breve. — Ogsaa Ep. 83 og 92 ere blevne forsynede med Svar, skjøndt de ingen skulde have. Det er et Par Billetter, hvormed Plinius indsender Ansøgninger fra et Par ham undergivne Communer. Det keiserlige Svar skulde selvfølgelig ikke stiles til ham, men til de respective Communer, hvorpaa vi ogsaa have mangfoldige Exempler i de græske Indskrifter. Rescripternes Frf. har imidlertid meent, at det var Plinius, der skulde have Svaret, og da de Facta, hvorom Spørgsmaalet dreier sig, enten slet ik e eller ganske løselig vare angivne i Plinius' Billetter, fandt han sig nødsaget til selv at tænke sig Noget. Dette blev da ogsaa derefter. I Ep. 84 (89) tænker han sig, som det synes, at August havde givet Staden Nicæa Lov til at hæve forfalden Arv inden for sit Omraade, en overordentlig Begunstigelse, da Sligt ellers uden Videre tilfaldt den keiserlige Fiscus. Men vi maae tilstaae, Udtrykket er saa utydeligt, at det kun er en Gisning, at Frf. har tænkt herpaa. Han bruger ikke det eneste Ord, der kunde og skulde bruges, *caduca*, men skriver: »intestatorum civium suorum concessam vindicationem bonorum a divo Augusto adfirmant«, hvor Fortolkerne opfatte »intestati« som »qui sine suis heredibus intestato moriuntur.« I denne Anledning hedder det »Nicæensibus debebis vacare contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus etc.« Men Sagen er jo netop, at der er Ingen, der har med en saadan Arv at gjøre. — Med Ep. 92 havde Plinius indsendt en Forestilling fra Staden Amisus angaaende deres *ἐταροι* eller Selskaber til gjensidig Understøttelse; han bemærker med det Samme, at Amisus er en civitas libera et foederata. Svaret lyder nu, at, hvis det ifølge de ved Tractaten stadfæstede Love var dem tilladt at have saadanne Selskaber, kunde man ikke forhindre det; men i alle andre Stæder skulde det forbydes. Dette er udtrykt i et aldeles barbarisk Sprog: »si legibus istorum (skulde være *eorum*), quibus de officio foederis (skal formodentlig betyde de Samme som *ex foedere*) utuntur, concessum est, eorum (for *eranos*) habere, possumus, quo minus habeant, non impedire (skulde være *non possumus impedire*). Med Hensyn til Indholdet er det klart, at, hvis Amisenerne havde havt en saadan bestemt Lov at beraabe sig paa, havde de anført denne i deres Forestilling, saa at det er urimeligt af Keiseren at spørge Plinius, om der er nogen saadan.

Medens saaledes nogle af Rescripterne alene af den Grund maae erklæres for uægte, at de besvare Breve, der intet Svar skulde have, vise de andre deres Uæghed derved, at de

saa godt som aldrig give noget tilfredstillende Svar, ja undertiden slet ikke svare paa Spørgsmaalet, som Ep. 76 (80) og 117 (118). Plinius' Breve ere alle korte og tydelige; man skulde vente, at Svarene i disse Henseender ikke stode tilbage. De ere imidlertid Intet mindre end korte, at sige, naar man ikke vil tælle, men veie Ordene; de indeholde en stor Mængde overflødig Snak, ja undertiden giver Keiseren sig endog til at forklare de Ord, Plinius har brugt (som Ep. 66 og 109), eller motiverer de Forslag, denne har gjort ham (s. Ep. 40 (49), 2), eller søger at klare Sagen ved at tilføie nye Facta, som Plinius ikke har i sit Brev, s. Ep. 84, og 117 (118): »quasi per corpora, non viritim«; hvor Keiseren har dette fra, maa den forklare, der kan. I Ep. 27 (36) har Plin.: »Gemellino«; i Svaret læse vi »a Viridio Gemellino, procuratore meo, quem adjuvat«; men af Brevet selv er det temmelig tydeligt, at Gemellinus ikke var procurator, og at Maximus, den virkelige procurator, har havt en anden Bestemmelse end at hjælpe ham; ligesom det ogsaa er en urimelig Resolution, at naar Maximus faaer militair Bedækning i Overeensstemmelse med den, Gemellinus har faaet, skal denne afgive et Par Soldater. Men var denne Tilsætning end nok saa rigtig, var det dog urimeligt af Trajan at tilføie alt dette, som Plinius vidste lige saa godt som han. Det er ikke Keiseren, der falder paa Sligt, men den Lærde, der gjør sig til af at han har forstaaet Brevet.

Endnu mindre kunne Svarene kaldes bestemte. Keiseren holder meget af at udtrykke sig med en beskeden Tvivl, med et »maaskee«, som Ep. 66 (72): »Epistolæ sane sunt Domitiani, quæ fortasse debeant observari«, et »snarere«, som Ep. 69 (74): »Sequenda potius sunt exempla«, et *credo* (Ep. 62), *et ipse non aliud remedium dispicio* (Ep. 55), *non multum interest* (Ep. 30) o. a. l. Ja ei engang de beskedent opfordrende Coniunctiver, som *Meminerimus* (32), *omittamus* (111), *hæreat nobis* (20) synes mig at passe til den Form, man kunde vente i keiserlige Rescripter*). Man faaer heelt igjennem det Indtryk, at disse Svar ere forfattede af en Mand, som ikke vidste, hvad han skulde svare, men søgte at hjælpe sig paa bedste Maade. Han famler i Mørke; kun sjelden er han saa heldig at kunne benytte et senere Brev, som i 7 Ep. 10, i 24 Ep. 70, i 42 Ep. 61; for det Meste maa han hjælpe sig med at gjentage Ordene i det Brev, han skal besvare, s. især 20 og 80, og Svaret indeholder ofte slet ikke Andet, end hvad der stod i Brevet. Begjærer Plinius en almindelig Bestemmelse for et eller andet Retstilfælde, hvor der tidligere kun fandtes en svævende Praxis, aar han det

*) Den samme forkeerte Beskedenhed finde vi i Ep. 95 (96) i Udtrykket: »tuo desiderio subscripsi«, hvilket skulde betyde: »Jeg har opfyldt Dit Ønske«, men i Virkeligheden ikke godt kan betyde Andet end »jeg har understøttet Din Begjæring.« — Naar det i samme Brev hedder: »dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione, qua adsuevi, referri in commentariis meos iussi.« gad jeg vidst, om Nogen kunde angive, hvad det er for en Betingelse, hvortil jus trium liberorum var eller kunde tænkes at være knyttet.

Svar, at han skal handle »efter Omstændighederne«, eller »efter hver enkelt Stats Love«, som jo netop mangle i dette Tilfælde (s. 69, 76, 113).

Det er saaledes ikke i Plinius' Breve, men i Rescripterne, at Grunden ligger til at denne Brevvexling er forekommet Folk saa meningsløs, idet Spørgeren for det Meste ikke bliver en Smule klogere ved det Svar, han modtager. Men undertiden har Rescripternes Forf. følt, at han herved ikke spillede nogen rigtig Keiserrolle. Han lader da Statholderen føle sin Magt ved at give ham Næser, hvor der ingen Anledning er dertil (s. 82) uden hans egen Gnavenhed (38). Han afslaaer de allernaturligste Begjæringer, f. Ex. om han vil sende Bygmestere, Nivelleurer o. s. v. fra Rom til de Bygninger og Anlæg, han ønsker udførte i Provindsen (18, 38, 40), om at han vil tillade Oprettelsen af et Brandcorps i Nicomedia, Ep. 33 (42). Keiseren afslaaer det; han synes, det kan være nok, naar de faae Sprøiter! Endelig blander han sig i den allerurimeligste Detail (46).

2.

Vende vi os fra Indholdet til Formen, til Sproget og Stilen, ville vi finde det Samme stadfæstet. Her maa man imidlertid gaae frem med en vis Varsomhed, da Texten, maaskee især i Rescripterne, er temmelig slet, og man altsaa staaer Fare for at sætte Afskriverens Feil paa Forfatterens Regning.

Fra det første Øieblik, da denne Bog blev udgivet, syntes man at opdage en Forskjel i Stilen imellem disse og de tidligere 9 Bøger. I Catanæus' Fortale læse vi: »Quæret (scio) aliquis, cur hic quam alibi remissiore vel clariore stylo sit usus: quia scilicet ad Imperatorem Trajanum non doctissimum, si Dioni credimus, scribebat, illas fere ad eruditissimos. Principis ergo sui dicendi genus effingere conabatur; et oratoris virtus præcipua sit dicere quæ videat lectoribus placere«. Denne Grund er nu vistnok meget daarlig. Var Trajan end ikke nogen lærd Mand, besad han dog naturligviis Datidens almindelige Dannelse, og man behøvede ikke at skrive skjødesløst for at behage ham. Men der er i Virkeligheden ingen Skjødesløshed i disse Breve. De ere korte, som Forretningsbreve bør være, og de ere undertiden lidt forlegne, som man let kan tænke sig, naar Embedsmanden skriver til Keiseren, og ikke er ganske rolig for at hans Forespørgsel ikke kommer ubeleilig, eller at hans Bøn ikke synes ubeskeden. Gierig har betegnet Forholdet ganske rigtigt, Vol. II, p. 387: »Scilicet ad Cæsarem sunt datæ (hæ epistolæ), æqualem illum quidem Principem et admodum civilem, quin adeo auctori amicum, Cæsarem tamen augustissimum, sanctissimum. Missis igitur ingenii lusibus familiaritatisque signis, breviter, presse, reverenter, pie auctor scripsit, quamquam et blande subinde«. — Naar Held p. 25 ff. paastaaer, at Brevene til Trajan mangle alle de Fortrin, der udmærke Plinius' øvrige Breve, nemlig at være skrevne »pure, nitide, eleganter ac tersissime«, kan denne Dom kun hidrøre fra det almindelige Indtryk, han har modtaget

ved at gjennemlæse hele Bogen uden at gjøre Forskjel imellem Brevene og Rescripterne. Mig forekommer den idet Mindste at være aldeles usand, og de enkelte Steder, han anfører, bevise heller Intet. I Ep. 41 (50), 2 er der aabenbart en Lacun imellem *devehuntur* og *hoc*. I Ep. 23 (34) ligeledes imellem *debere* og *videris*, saaledes som Keil har angivet paa begge Steder. Held indvender: »lacunam codices non innuunt.« Han har glemt, at der ingen Haandskrifter existere. I Ep. 26 (11), 2 er det Sted, han omtaler, ogsaa corrupt, formodentlig ved en Tilsætning. Der synes at skulle læses med Udeladelse af de indklammede Ord: cui [et], si [quid mihi credis] indulgentiam tuam dabis, dabit ipse operam, ut [in] iis, quæ ei mandaveris, majora mereatur«. Gjentagelsen »dabis, dabit« har intet Stødende, Ligesaalidt bør man stødes over det stærke Udtryk: »quieti ejus injeci manum« (Ep. 87 (19), 2), eller »duobus matrimoniis meis credere« (Ep. 2), eller det aldeles correcte Udtryk i Ep. 1: »Dii immortales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula reipublicæ, quam susceperas, admovere«. Angaaende Fleertallet i »indulgentia vestra« (Ep. 3 (20)) bemærker Held selv, at Gierig har retfærdiggjort det ved at henvise til Ep. 8 (24), 3 (vobis), hvorefter det er klart, at det ikke er at forstaae om Trajan alene, men om Nerva og Trajan. Saadanne Udtryk som *bonitas tua*, *indulgentia tua* kunne ganske vist betegnes som Begyndelsen til de senere Tidens affecteerte Stil; men her er endnu ingen virkelig Maneer i Stilen, og dette er næppe den allerførste Begyndelse.

Hvad endelig det saa ofte omtalte Ord *dominus* angaaer, hvormed Plinius i disse Breve saa tit tiltaler Trajan, da regner Held p. 24 dette »inter certissima fraudis argumenta.« Han afviser med Rette Gesners Forklaring efter Seneca Ep. 3 (obvios, si nomen non succurrit, dominos salutamus), at det blot skulde være en høflig Tiltale, som det franske »monsieur«; men imod Gierigs Commentar lader der sig Intet indvende. Saasart August havde overvundet sine Medbeilere til Regjeringen, tvivlede Ingen paa at han virkelig var Herre, og man forsøgte ofte at tiltale ham saaledes, men han frabad sig det paa det Bestemteste, thi han vilde ikke synes saa (Suet. Octav. 53: Domini appellationem, ut maledictum et opprobrium semper exhorruit etc.) Det Samme gjorde Tiber (Suet. 27, Tac. Ann. II, 87); men Sandheden lod sig ikke skjule; de gjentagne Forbud selv vise, hvilken Tilbøielighed der var til at bruge Navnet, og under Domitian finde vi det som en almindelig og naturlig Tiltale. Statius skriver uden Videre »dominus Cæsar« (Sily. IV, Præf.); i Theatrene raabte man til Keiseren og Keiserinden: »Domino et Dominæ feliciter«, og hans Procuratorers Embedsbreve begyndte med disse Ord: »Dominus et Deus noster sic fieri jubet«. (Suet. Dom. 13). Dette var en Hovmod, som omtales med fortjent Spot; de senere Keisere kalde sig heller ikke *Dei*; men *sacri* og *sancti* ere de og Alt, hvad der angaaer dem, og *domini* vedblive de at kaldes; det er en enestaaende og Intet betydende Caprice af Julian at frabede sig det. Naar Plinius derfor i Panegyriken Cap. 2 siger: »Nusquam ut deo, nusquam ut numini blandiamur; non enim de tyranno, sed de cive, non de domino, sed de patre loquimur«, følger

deraf ikke, at Trajan ikke er bleven kaldet Dominus; der siges kun, at han ikke er en Herre i dette Ords egentlige og strenge Betydning, men en mild Fader.

I Trajans Rescripter finde vi derimod et ganske andet Sprog. Der har været dem, der have villet forklare dette af denne Keisers formeentlig uromørske Herkomst. Man har sagt, at man ikke kunde forlange en reen latinsk Stiil af en Spanier. Dette er urigtigt. Latin var Trajans Modersmaal. Spanien var paa hans Tid — i alt Fald med Undtagelse af de vildere Bjergegne — et latinsk Land, og Corduba stod i Dannelse ikke tilbage for nogen romersk Stad. Allerede under August optraadte der i Spanien udmærkede Talere, som havde opnaaet verdenshistorisk Berømmelse, hvis de havde levet i Rom, Gavius Silo og Clodius Turrinus (Seneca Contr. X, Præf. 14 ff.). Og den romerske Literaturs Koryphæer i det første Aarhundrede efter Chr., den ældre og den yngre Seneca, Lucan, Quintilian og Martial, vare alle fra Spanien. Andre have søgt Forklaringen i Trajans personlige Eiendommelighed og meent, at man ikke kunde forlange nogen smuk og correct Stiil af en ulærd Mand, som den krigerske Keiser Trajan. Men jeg har allerede ovenfor bemærket, at Romerrigets bedste Keiser naturligviis ikke manglede almindelig Dannelse. Han levede i en Tid, hvor Enhver, der ikke hørte til Pøbelen, gennemgik Grammatikernes og Rhetorerens Skoler. Og, vilde man mene, at Trajan maaskee ikke havde været synderlig modtagelig for Underviisningen, vilde man virkelig gjøre ham til en saa udannet Person, bliver det kun dobbelt usandsynligt, at han selv personlig skulde have vedligeholdt en saa vidtløftig Correspondance med en Statholder. Det Naturlige og det Almindelige var jo dog, at Keiserens Rescripter og Breve ikke conciperedes af ham selv, men af hans Secretariat. Sagen er altsaa bestandig den samme. Er Sproget i disse Rescripter saa barbarisk, at ingen dannet Romer c. 100 Aar efter Chr. kunde skrive det, saa ere de uægte.

De Exempler, vi ovfr. leilighedsviis have anført, (S. 8, 11, 13, 14, 15, 16, 17), og som kun vare valgte af Hensyn til Indholdet, ikke af Hensyn til Stilen, ville allerede have overbeviist Læseren om, hvor barbarisk dette Latin er, som tilskrives Trajan. Jeg vil forøge deres Antal med en Mængde andre; men der vilde kræves en lang Afhandling til at paavise al den Raahed, Uvidenhed og Skjødesløshed, som gaar heelt igjennem disse Rescripter.

Ofte er Meningen uklar, indtil man for sig selv klarer og omskriver Constructionen. Saaledes Ep. 3 b.: »obsequium amplissimi ordinis, quod iustissime exigebat, præstando«, skulde være »quod obsequium amplissimo ordini in ea re, quam exigebat, præstitisti«. — Ep. 121: »Merito habuisti fiduciam animi mei, nec dubitandum fuisse, si expectasses, donec consuleres«, er aldeles uforstaaeligt. — Ep. 9 og 77 ere omtalte ovfr. S. 14. — Ep. 50: »ædem matris Deum transferre in eam, quæ est accommodatio«, for »in eum locum, qui est«. — Ep. 40, 2: Gymnasiis indulgent Græculi; ideo forsitan Nicæenses majore animo constructionem ejus (skulde være *gymnasii*) adgressi sunt. Sed opørtet illos eo contentos esse, quod possit illi (formodentlig en Skrivefeil for *illis*) sufficere. — Ep. 34:

Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetæriæque brevi fient.« Keil antager en Lacun efter *fuerint*; jeg er nok saa tilbøielig til at troe, at det kun er en skjødesløs Construction, som: »Lad os give det hvad Navn vi ville, og det vil strax blive Hetærier«. Den følgende Sætning er ikke bedre: »Satius itaque est comparari ea, quæ ad coercendos ignes auxilio esse possint admonerique dominos prædiorum, ut et ipsi inhibeat, ac si res poposcerit, ad cursu populi ad hoc uti» for *utantur*. — Phrasen »*ex causa*« ynder Frf. meget; s. Ep. 69: »*ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum*; skal det være *ex causa cuiusque*, eller er *cuique* at forbinde med det Følgende, og *ex causa* at oversætte »efter Omstændighederne«? Ep. 111: »*quidquid ex hac causa actum ante XX annos erit*«, betyder formodentlig »*quidquid huius generis*«. — I Ep. 48 finde vi en smuk Sammenstilling af Tempora og Modi: »*qualia essent, propter quæ videri volunt, eos, qui pro consulibus hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse*«. Ligesom Frf. her har glemt at anvende Conjunctiv, har han omvendt Præs. Conj. for Indicativ i Betingelsessætninger i Ep. 97, 2: »*si deferantur et arguantur, puniendi sunt*« og 115: »*cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari*«. — En grov Feil finde vi i Ep. 28: »*ad comparisonem frumentorum*«, for »*frumenti*«; i Fleertallet betegner det ikke det collective Begreb, Korn, men enten Frøkorn, eller Kornsorter. — Hvad skal man sige om Udtryk som: »*in irritum vindicari* (Ep. 111); »*apud fidem tuam depositi*« (Ep. 105) for »in fide tua«, eller rettere »*fidei tuæ commendati*«; »*secundum susceptam fidem* (Ep. 3) for: »*secundum fidem in rebus susceptis*«; »*formandis moribus moderari* (Ep. 117) for: »*moribus moderari*«? om de affecteerte Omskrivninger, »*de officio foederis* (Ep. 93 (94)) for »*ex foedere*«, »*sine sollicitudine religionis* (Ep. 50 (59)) for »*sine religione*«? om »*animadvertendum* for »*statuendum*« (Ep. 109), om »*honorarium* (Ep. 113) i Betydningen »Betaling for den Ære at blive Decurion,« medens det ellers altid betyder det Samme, som hos os Honorar? Andre moderne Udtryk og Phraser ere Ep. 24: »*intribuo*, paa-lægger Skat; Ep. 55: »*remedium*, Middel, og »*quantitas usurarum*; Ep. 97: »*actum secutus es*, Du har fulgt en Fremgangsmaade; 99: »*Rationis est* for »*rationem habet*«; 107: »*libellus rescripti*; for et antikt Øie er dette en urimelig Modsigelse: »*libellus* er Ansøgningen, hvorpaa »*rescriptum* svarer; dette Svar kan skrives paa Forestillingen selv; det er i alt Fald for kort til selv at kaldes libellus. — »*Hæret mihi*, »det hænger fast i min Erindring«, findes ikke hos nogen antik Frf., men her 20 og 95; »*et ideo* ligeledes 18, 3 og 66, 2. — Naar den keiserlige Legat taler om sig selv og det øvrige Militær, og da kalder disse »*commilitones* (Ep. 52 og 100), har Rescripternes Frf. fundet særlig Behag i dette fortrolige Udtryk, og uden Videre brugt det i Betydningen »*miles*« og som Modsætning til Provincialis, ikke blot i Svarene paa de 2 nævnte Breve, 53 og 101, men næsten endnu mere paa 101 og 20.

Saadanne Enkeltheder vilde i og for sig være afgjørende; men endnu mere overbevisende forekommer mig dog den hele Sprog-tone. Den er saa forskjellig fra Plinius, som Middelalderens Barbarie fra Oldtidens Cultur.

Betragte vi dernæst Bogens kritiske Vilkaar, ville vi ogsaa her finde en saadan Forskjel imellem Brevene og Rescripterne, at de umulig kunne være blevne til og fra først af opbevarede sammen. I Rescripterne er Texten stærkt forvansket, især henimod Slutningen, hvor Frf. er bleven træt og skjødesløs baade i Stilen og, som det synes, ogsaa i Kalligraphien. I Plinius' egen Text mangler det vistnok heller ikke paa Skrivfeil, men disse ere i det Hele taget til at opdage, og heldig rettede i Keils Udgave*). Derimod findes der ikke faa Lacuner i Plinius Breve, s. 23; 27; 41, 2; 56, 4, hvorimod disse næsten ganske mangle i Trajans; Keil har uden Grund angivet saadanne i 34, 44 (hvor der skal læses med Ald.: »Fungetur his partibus et, si«), 66 (hvor ligeledes Ald. har det Rigtige: inter eas provincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia), 80 (ligeledes rigtigt hos Ald.: Interpretationi tuæ, mi Secunde carissime, idem existimo); kun i 78 og 115 synes at findes nogle smaa Huller. Dernæst lider Plinius' Text af Tilsætninger, Noget som aldeles ikke findes i Rescripterne. To af disse beroe paa at Afskriveren først har oversprunget en 5—6 Linier, men strax efter er bleven opmærksom derpaa; nemlig Ep. 86 (18), 1, hvor Ordene »ea fide, quam tibi debeo« aabenbart er en saadan Gjentakelse af de Ord, hvormed Brevet ender; der skal staae: »Gabium Bassum.... voto pariter et suffragio prosequor, ad ea, quæ speret, instructum commilitio tuo«; i Ep. 15 (26) bør den meningsløse Sætning: »Quamvis contrariis ventis retentus« udslettes; de 3 sidste Ord ere aabenbart feilagtigt optagne fra 4de Linie i det næste Brev; quamvis er vel tilføjet af Iucundus eller Aldus for at bringe dem i Overeensstemmelse med Omgivelserne. I Ep. 81 (85), 6 findes en Tilsætning, der henhører til Glossemernes eller de unødvendige Forklaringers Klasse, nemlig Relativsætningen: cui Eumolpus sicut Prusiade adsistebat**). Den støder ikke blot ved sin Overflødighed, men indeholder ogsaa en eiendommelig Feil; thi det var ikke i Prusias, men i Prusa, at Sagen først blev anlagt. Den, der har tilføjet denne Relativsætning, har antaget disse 2 Former for eensbetydende, medens det i Virkeligheden er 2 forskjellige Byer. Den samme Feil findes i det første Bilag til Ep. 58 (66); men disse Bilag, der allerede ved deres Ufuldstændighed blive meget mistænkelige, hidrøre uden Tvivl fra den samme Forfatter, som Rescripterne. I Ep. 47 (56) ere Ordene »habuisse privilegium et vetustissimum morem arbitrio suo rem publicam administrare« et Glossem, det røber sig ved sit barbariske Sprog, det (i denne Betydning) moderne *privilegium*, *habuisse* for *habere*, og *administrare* for *administrandi*. I Ep.

*) Denne Udgiver synes mig for Resten ofte uden Grund at foretrække Avantius' for Aldus' Læsemaade; som Ep. 70, 1 hvor der vistnok bør læses *reparentur*, og ikke *relaxentur*; ligesom 104 *uno* og ikke *Paulino*. I Ep. 61, 4 bør Gierigs Conjectur *altius* for *artius* optages. I Ep. 11, 2 er *Pancharia* en Skrivfeil for *Ancharia*. Ep. 118, 3 bør *ne* rettes til *an*. Ep. 86, 2 bør *pertribuerunt*, et ulatinsk Ord, rettes til *perhibuerunt*, cf. Paneg. 95; ligesaa Ep. 96, 1 *extruere* til *exluere* eller *exuere*, som allerede Catanæus indsaæ. — Ep. 87 Slutn. *continere* er corrupt.

***) I det Følgende bør *Ita* rettes til *Sed*, og maaskee *expectatis* til *expectati*.

65 (71), 2 synes Ordene »quod ad Bithynos ferretur« at være en lignende Forklaring, der vel oprindelig har været antegnet i Randen af Haandskriftet; thi den er kommen til at staae paa et galt Sted, efter *universale*, i Stedet for efter *proprium*. I Ep. 26 (11), 2 synes Ordene »et« og »quid mihi credis« at burde udslettes, ligesom i 118 (119), 1 Ordene »scribo iselastici nomine, itaque eorum«, skjøndt jeg ikke har nogen Mening om deres Oprindelse.

Medens saaledes den forskjellige kritiske Beskaffenhed af Brevene og Rescripterne synes at vise, at disse to Dele ikke altid have været forenede, lader der sig endog anføre et positivt Vidnesbyrd for at Rescripterne først ere forfattede efter at Plinius' Text allerede havde lidt. Vi have ovfr. omtalt, at Ep. 17 (28) bestaaer af 2 Breve, der ved en Feiltagelse ere slaaede sammen. Den, der har forfattet Svaret, har opfattet dem som eet Brev. Det er altsaa før hans Tid, at de ere smeltede sammen og Overskriften over det sidste er bortfaldet.

3.

For endelig til Slutning at drøfte de ydre Vidnesbyrd, man har anført for og imod disse Breves Ægthed, ville vi begynde med Sidonius Apollinaris. I Begyndelsen af 9de Bog af Brevene skriver denne Frf. til Firminus, der havde opfordret ham til forøge den tidligere udgivne Samling af 8 Bøger med en 9de: »Addis et causas, quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat, quod Secundus, cujus nos orbitas sequi hoc opere pronuntias, paribus titulis opus epistolare determinet«. Meningen er klar: Apollinaris skulde udgive 9 Bøger, fordi den Brevsamling, der var hans Ideal, Plinius', bestod af 9 Bøger. Her har man meent at have et bestemt Vidnesbyrd for at den saakaldte 10de Bog af Plinius maatte være uægte. Naar Catanæus derimod bemærker: »potuit Sidonius eas ignorasse«, skal jeg ikke nægte, at denne Antagelse er meget mislig. Det er ikke synderlig sandsynligt, at vi nu skulde besidde et Skrift, som allerede i det 5te Aarh. var gaaet i den Grad tabt, at de Lærde ei engang vidste, at det havde existeret. Men Plinius' Breve til Trajan ere af en anden Art end hans øvrige. Det er ikke dem, hvori han har lagt sit hele stilistiske Mesterkab for Dagen, og under hvis Affattelse han, uagtet han selv nægter det, aabenbart oftere har tænkt paa Publikum, end paa de navngivne Correspondenter. De korte Embedsbreve til Trajan danne kun et Tillæg til den egentlige Brevsamling i 9 Bøger. Sidonius Apollinaris træder i Plinius' Fodspor ved at udgive 9 Bøger Breve; Tillæget mangler, fordi han ikke har staaet i noget saadant Embedsforhold til nogen Fyrste, som Plinius til Trajan. Men vi have en ældre Forfatter, som ogsaa har taget Plinius til sit Mønster og udgivet en lignende Brevsamling, Q. Aurelius Symmachus, Cos. 391. Hans Samling bestaaer ikke blot af 9 Bøger, men der er ogsaa tilføiet en 10de, som indeholder hans Breve og Forestillinger til Keiseren, saa at Forbilledet er fulgt fuldstændigt. Der er kun den Forskjel, at Symmachus' 10de Bog er ulige værdifuldere end Plinius', fordi han baade

selv var en betydeligere Person og beklædte et betydeligere Embede; han var ikke Statholder i en fjern Provinds, men Præfectus Urbi.

Et positivt Vidnesbyrd om disse Breves Ægthed synes at foreligge i de christelige Forfatteres Omtale af Ep. 96—97. Baade Orosius, Eusebius og Tertullian anføre Plinius' Brev om de Christne og Keiserens Svar. De to Førstnævnte have imidlertid ikke havt anden Kilde end den Sidste; Eusebius siger det udtrykkelig, Hist. Eccles III, 3: *ἔλληνται δ ἡμῶν ἡ ἱστορία ἐξ ἧς ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν τοῦ Τερτυλλιανοῦ Ρωμαικῆς ἀπολογίας*. Det er altsaa med Tertullian alene, vi have at gjøre; men denne er jo ogsaa en meget værdifuld Auctoritet. Hans Levetid falder omtrent 100 Aar efter Plinius', saa at det er utænkeligt, at man allerede inden hans Tid skulde have underskudt et saadant Document. Det omtalte Sted findes i Apologeticus Cap. 2: »Plinius enim Secundus, cum provinciam reget, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit Trajanum Imperatorem, allegans, præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacramentis eorum comperisse, quam coetus antelucanos ad canendum Christo ut Deo et ad confoederandam disciplinam homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam et cetera prohibentes. Tunc Trajanus rescripsit, hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos vero puniri oportere«. Med Undtagelse af Anledningen, som Tertullian har udmalet sig selv (quibusdam damnatis, quibusdam gradu pulsus), er Indholdet af Plinius' Brev meget godt gjengivet, saa at det er sandsynligt, at den gamle Kirkefader har læst det saaledes som det foreligger os. Hos Plinius læse vi § 3: »qualecumque esset, quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem *obstinationem* debere puniri«, og § 7: »Affirmabant, hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, quod essent soliti stato die *ante lucem convenire carmenque Christo quasi Deo dicere* secum invicem, *seque sacramento* non in seculus aliquod obstringere, sed *ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent*«. Paa en ordret Angivelse kom det naturligviis ikke an. Anderledes med Keiserens Rescript; dette var Rettesnoren, Embedsmændene skulde følge; her var en Anførelse af selve Ordene næsten en Nødvendighed. At Tertullian i Ordene »inquirendos quidem non esse, oblatos vero puniri oportere« har anført de selv samme Ord, som vare brugte i Rescriptet, bliver endnu tydeligere, naar man et Par Linier nedenfor seer ham gjentage dem for at drøfte dem yderligere: »Si damnas, cur non et inquiris? Si non inquiris, cur non et absolvis?... In reos majestatis et publicos hostis.... ad socios, ad consocios inquisitio usque extenditur. Solum Christianum inquiri non licet, offerri licet; quasi aliud esset actura inquisitio quam oblationem«. Men i det Rescript, vi læse efter Plinius' Brev, findes ikke disse to Ord, *inquirere* og *oblatis*. Der staaer: »*Conquirendi non sunt; si deferantur et arguantur, puniendi sunt*«. Det er altsaa ikke dette Rescript, Tertullian har læst; men dette er forfattet efter Tertullian, og Frf. har her baaret sig ad, ligesom han pleiede; i Stedet for at udtrykke sig kort og bestemt, har han udtrykt sig svævende og vidtløftigt,

sagt Noget, der omtrent gjengav den Mening, der skulde staae, og tilføiet noget Overflødig, som vi i nærværende Tilfælde sikkert kunne paastaae, ikke har staaet i Rescriptet, siden Tertullian ikke omtaler det; jeg mener Ordene: »ita tamen, ut qui negaverit, se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando Diis nostris, quamvis suspectus in præteritum, veniam ex poenitentia impetret.«

Resultatet er altsaa, at de Trajan tillagte Rescripter ere et moderne Fabrikat. Hos Tertullian fandt man Keiserens Svar omtalt sammen med Plinius' Brev. Man antog derfor, at de keiserlige Rescripter oprindelig havde staaet lige bag efter Brevene, men i Tidens Løb vare tabte, eller i alt Fald, man syntes, at de passende kunde staae der, og en eller anden Lærd, formodentlig en Franskmand fra det 15de Aarh., fik Lyst til at prøve, om han kunde erstatte den antagne Mangel, og forsyne en stor Deel af Brevene med Svar. Hvorfor han ikke lige saa godt har skrevet Svar til dem alle, er et Spørgsmaal, som Forfatteren selv maa gjøre rede for; maaskee har han troet, at denne tilsyneladende Ufuldstændighed, at der ikke fandtes Svar paa alle Plinius' Breve, vilde give hans Arbeide et større Udseende af Ægthed. Vi have ovfr. seet, at han ikke har været sin Opgave mere voxen end de Fleste, der have givet sig af med lignende literære og archæologiske Bedragerier; men han har ikke manglet den behørige Snildhed. Originalhaandskriftet, hvori Rescripterne manglede, og som altsaa strax maatte røbe ham, er blevet tilintetgjort. Det er blevet erstattet af et andet, hvor Brevene og Rescripterne læstes afskrævne med samme Haand, skjødesløst og utydeligt, som man skrev Nord for Alperne i det 15de Aarh., saa at Italieneren Aldus ikke kunde læse det, og antog det for at være næsten ligesaa gammelt som Plinius selv. Forfalskeren havde været saa forsigtig, ikke at tilbyde sit Haandskrift til en af sine Landsmænd, men til en rig Italiener, ligesom det nutildags er til de rige Englændere, at Italienerne sælge deres eftergjorte Oldsager, og Bedrageriet lykkedes.
